

VILLE KUMPU

YMPÄRISTÖ, POLITIikka JA JULKISUUS

**KOLME TAPAUSTUTKIMUSTA
JOURNALISTISEN JULKISUUDEN
RAKENTUMISESTA
JA MERKITYKSESTÄ
YMPÄRISTÖPOLITIIKASSA**

TAMPERE
UNIVERSITY
PRESS

Ympäristö, politiikka ja julkisuus

Ville Kumpu

YMPÄRISTÖ, POLITIIKKA JA JULKISUUS

**Kolme tapaustutkimusta journalistisen julkisuuden
rakentumisesta ja merkityksestä ympäristöpolitiikassa**

©2020 Tekijä ja Tampere University Press

Teoksen verkkoversio on avoimesti saatavissa <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-359-012-0>
Nimeä-EiKaupallinen-EiMuutoksia 4.0 Kansainvälinen -lisenssillä (CC BY-NC-ND 4.0)

Kannen suunnittelu
Miika Immonen

Typografia ja taitto
Sirpa Randell

ISBN 978-952-359-013-7 (nid.)

ISBN 978-952-359-012-0 (pdf)

Kustantaja: Tampere University Press, Tampere, Suomi
Valmistaja: BoD – Books on Demand, Norderstedt, Saksa

Sisällys

1	Johdanto: Ympäristösosiologia ja politiikan medioituminen	7
2	Medioituminen ympäristöpolitiikan toimintakentällä	13
	Ympäristökysymys, media ja politiikka	16
	Ympäristökysymys, medioituminen ja järkeilyn tyyli	20
	Medioituminen ja institutionaaliset käytännöt	23
	Medioituminen ja medialogiikka	24
	Medialogiikka ja ympäristöjournalismi	26
	Medioituminen ja politiikkaverkostojen käytännöt	29
	Ympäristöpolitiikan toimintakenttä medioitumisen kontekstina	32
3	Kolme ympäristökiistaa	40
	Lievestuore 1971: Kiista sellutehtaan käynnistämisestä	42
	Kuusamo 1994: Kiista vanhoista metsistä	46
	Talvivaara 2012: Kiista kaivoksen jätealtaan vuodosta	52
4	Ympäristökiistojen diskursiivinen rakentuminen	56
	Lievestuore 1971: Särki vai järki?	58
	Kuusamo 1994: Tavallista talousmetsää vai korvaamatonta ikimetsää?	64
	Talvivaara 2012: Onnettomuus vai ympäristökatastrofi?	69
	Yhteenveto: Raha haisee?	74

5	Ympäristökiistojen puhuvat toimijat ja julkisuuskäytännöt	79
	Lievestuore 1971: Virkaintoinen Vesihallitus, vahva työtaisteluperinne ja näkymätön ympäristöliike	82
	Kuusamo 1994: Yhteismetsän isännät ja aktioiden ammattilaiset	87
	Talvivaara 2012: Viestintäpäällikön onnettomuus, ympäristöministerin katastrofi	91
	Yhteenveto: Kiistojen toimintakentät ja ympäristöpolitiikan kehityskertomukset	97
6	Journalismi ympäristökiistojen jäsentäjänä	104
	Lievestuore 1971: Toimijavetoisesti konkretisoiva julkisuus	109
	Kuusamo 1994: Näkökulmia esittävä julkisuus	119
	Talvivaara 2012: Kertojavetoinen julkisuus	126
	Yhteenveto: Silminnäkijä, näkökulmaistaja ja dramaturgi	135
7	Järkeilyn tyyli ympäristökiistoissa	138
	Lievestuore 1971: Tehdasyhtiö ja vesiviranomaiset kritiikin kohteina	142
	Kuusamo 1994: Epäluottamus kärjisti keskustelua	147
	Talvivaara 2012: Jätealtaan vuoto ei aiheuttanut arvokeskustelua	151
	Yhteenveto: Julkinen haastaminen oli ympäristökiistoissa harvinaista	156
8	Yhteenveto: Ympäristökiistat ja julkisuuden logiikka	159
	Kirjallisuus	167

1

Johdanto

Ympäristösosiologia ja politiikan medioituminen

Maaliskuussa 1971 *Helsingin Sanomat* lähetti toimittajan ja kuvaajan reportaasimatkalke Lievestuoreelle, missä oli käynnistetty sellutehdas ilman lain vaatimaa jätevesilupaa ja viranomaisten vastalauseista piittaamatta. Koko sivun ja kuuden kuvan reportaasissa annettiin viranomaisten selittää neljä vuotta aiemmin suljetun tehtaan uudelleenkäynnistämiseen liittyviä muodollisuuksia ja tavattiin kuohuvan jätevesiojan partaalla tehdasyhtiön johtoa. Reportaasin päähuomio oli kuitenkin kylänraitilla tavattujen lievestuorelaisten tuntojen luotaamisessa.

Myös Kerttu ja Olavi Asikkala puoltavat tehtaan uudelleenkäynnistämistä: ”On hyvä, että ihmisille riittää töitä. Älkää te helsinkiläiset kuvitelko, että Lievestuoreen järvi olisi ainoa saastuttaja. Kyllä me pidämme kirkkaasta vedestä – mutta sitä saa hakea vähän kauempaa. Ja mikä ihmeellisintä: kun tehdas oli aikoinaan käynnissä, kasvoivat ahvenet valtaviksi, pikkuporsaitten kokoisiksi”. (HS 28.3.1971: ”Tehtaan johto ja työläiset kerrankin yhtä mieltä: Saastuttamalla Päijänne saadaan työtä sadoille”.)

Marraskuussa 2012 *Helsingin Sanomat* lähetti toimittajan ja kuvaajan reportaasimatkalke Sotkamoon, jossa Talvivarán kaivoksen jätealtaan vettä

oli valunut lähiympäristöön ja -vesistöihin. ”Talvivaaran jätevuoto” otsikoidulle sivulle sijoitetussa kahden kuvan reportaasissa tavattiin kaivoksen lähijärvien kesämökkiläisiä ja alueen matkailuyrittäjiä.

Iho-oireista raportoi myös iisalmelainen postimies Timo Ryy-nänen. ”Tyttöystävän rintaan tuli kummallisia näppyjä uinnin jälkeen. Hänen lapsensa saivat jalkoihin ihottumaa, joka kutisi viikon”. Ryy-näsen mökki sijaitsee Laakajärven rannassa kome-assa niemessä. Hänen mukaansa rannat olivat kesällä mustassa vaahdossa. ”Harmittaa, kun panen illalla nukkumaan ja har-mittaa, kun aamulla herään. Vuosien uurastus mökin rakenta-miseksi, ja nyt nämä saasteet. (HS 16.11.2012: ”Talvivaara tahrasi Sonkajärven luontomatkailun”).

Helsingin Sanomien reportaasit vesien pilaamisen herättämistä tunteis-ta julkaistiin 41 vuoden etäisyydellä toisistaan. Niissä on jotain samaa, mutta myös paljon erilaista. Journalismin näkökulmasta molemmat re-portaasit ilmentävät perustavanlaatuista tarvetta mennä paikan päälle tekemään havaintoja sekä etsimään näkijöitä, tekijöitä ja kokijoita haas-tateltaviksi. Reportaaseissa ilmenevä suhtautuminen vesien pilaamisen sen sijaan vaikuttaa hyvin erilaiselta. Valtaosa toimittajan tapaamista lie-vestuorelaisista oli valmis etsimään kirkkaita vesiä vähän kauempaa, jos vuonna 1927 perustettu sellutehdas saisi jatkaa hyvinvoinnin jauhamista paikkakunnalle. Tätä asennetta nuori helsinkiläistoimittaja ironisoi re-portaasinsa otsikossa ”Tehtaan johto ja työläiset kerrankin yhtä mieltä: Saastuttamalla Päijänne saadaan työtä sadoille”. Sotkamossa lähijärvien kirkkaat vedet tai kaivoksen tuomat työpaikat olivat laiha lohtu mökki-järven pilaantumisesta. Ironisen etäisyydenoton sijaan toimittaja komp-pasi paikkakuntalaisten ahdistusta otsikolla ”Talvivaara tahrasi Sonka-järven luontomatkailun”.

Tämän tutkimuksen aiheena on *journalistisen julkisuuden rakentumi-nen ja merkitys ympäristöpolitiikassa*. Tarkastelun kohteena on yhtäältä se, *mitä journalismi tekee ympäristöaiheista uutisoidessaan*, toisaalta se, *mitä erilaiset toimijat tekevät journalismilla ja julkisuudella*. Kysymyk-siin vastataan tutkimalla kolmea ympäristökiistaa. Lievestuoreen sellu-

tehtaan luvattoman käynnistämisen (1971) ja Talvivaaran jätealtaan vuodon (2012) lisäksi tutkimuskohteena on Kuusamon metsäkiista (1994). Kiistat ovat yksityiskohdiltaan erilaisia mutta kaikissa tapauksissa journalismi, journalistisessa julkisuudessa esiintyneet toimijat ja kiistoihin muilla tavoin osallistuneet tahot joutuivat tavalla tai toisella ottamaan kantaa ympäristön pilaantumiseen tai sen uhkaan. Lievestuoreella uhan alla olivat järvi ja sen alapuoliset vesistöt, Kuusamossa vanhat metsät ja Talvivaarassa kaivoksen lähivesistöt.

Tutkimuksen lähtökohtana on, että julkisuuden merkitys politiikassa, ympäristöpolitiikassa ja tutkituissa ympäristökiistoissa riippuu kolmesta tekijästä.

Kulttuuriset jäsenyykset määrittelevät politiikan asiasisältöä ja sitä kautta julkisuutta jäsentävän journalismin ja julkisuudessa esiintyvien tai sitä muulla tavalla hyödyntävien toimijoiden tekemisiä. Tästä näkökulmasta ympäristöpolitiikkaa on perustavanlaatuisesti erilaista kuin vaikkapa tulopolitiikka (ks. Reunanen & Väliaverron 2020). Huoli ympäristön pilaantumisesta on yksi ympäristöpolitiikan toimintakenttää ja tässä tutkimuksessa tarkasteltavia kiistoja jäsentävä sisällöllinen elementti. Sen rinnalla ympäristöjulkisuuden sisältöä ja sen merkitystä poliittiselle toiminnalle jäsentää esimerkiksi huoli työstä ja toimeentulosta.

Institutionaaliset käytännöt määrittelevät journalismin julkisuutta jäsentävää toimintaa ja toimijoiden suhtautumista journalistiseen julkisuuteen. Tästä näkökulmasta julkisuuden merkitys riippuu siitä, miten politiikan julkisuudessa esiintymistä tai sen muunlaista hyödyntämistä koskevat käytännöt kytkeytyvät journalismin julkisuuden jäsentämistä koskeviin käytäntöihin. Tutkituissa ympäristökiistoissa paikan päälle meneminen ja omin silmin todistaminen oli yksi journalismin toimintaa määritellyt käytäntö, jonka rinnalla oli esimerkiksi tarve määritellä viranomaistietojen perusteella, mitä on (todella) tapahtunut. Ympäristöpolitiikassa tärkeitä toimijoita ovat esimerkiksi ympäristöviranomaiset, ympäristöjärjestöt, teollisuus, poliitikot ja asiantuntijat. Tämän tutkimuksen lähtökohtana on, että toimijoiden institutionaalinen tausta ja siihen liittyvät käytännöt määrittelevät heidän suhtautumistaan julkisuuteen ja sen käyttämiseen omien päämäärien edistämisessä.

Järkeilyn tyyli määrittelee rationaalisen kritiikin mahdollisuuksia ympäristöjulkisuudessa. Oletuksena on, että kaikenlainen kielellinen kommunikaatio on altistettavissa rationaaliselle kritiikille, jolla on yleismaailmallinen, ajasta ja paikasta riippumaton perustansa. Julkisuuden merkitys politiikassa, ympäristöpolitiikassa ja ympäristökiistoissa riippuu siitä, missä määrin se tuottaa *asiasisältöjen totuuteen, toiminnan oikeutukseen* tai *toimijoiden vilpittömyyteen* liittyvää keskustelua. Esimerkiksi Lievestuoreen ja Kuusamon tapauksissa paikkakuntalaisten ympäristönsuojeluun liittyvää järkeilyä välitti monissa kohdin epäily siitä, että helsinkiläiset yrittävät sen varjolla autioittaa maaseudun. Tällainen toimijoiden vilpittömyyteen keskittyvä järkeily on journalismin ja politiikan kytkentäpintana erilainen kuin vaikkapa ympäristön pilaantumisen arvioimiseen ja mittaamiseen liittyvä järkeily

Tämän tutkimuksen kysymyksenasettelu perustuu politiikan medioitumisesta 2000-luvulla käytyyn akateemiseen keskusteluun (ks. esim. Esser & Strömbäck 2014; Hajer 2009; Hjarvard 2013; Lundby 2014). Tarkoituksena ei ole esitellä ympäristöviestinnän, ympäristövaikuttamisen tai ympäristöjournalismin peruskysymyksiä, vaikka tarvetta tällaiselle Suomen oloihin viritetylle oppikirjalle olisikin. *Politiikan medioituminen* viittaa 1900-luvun jälkipuoliskolla alkaneeseen muutokseen, jonka kuлуessa julkisuuden merkitys politiikan tekemisessä on kasvanut ja sen rakentuminen on muuttunut mediavetoisemmaksi (Hjarvard 2013, 41–77). Näin muotoiltuna väite politiikan medioitumisesta tarkastelee median ja politiikan suhdetta ja sen muutosta hyvin yleisellä tasolla mutta samalla melko kapeasti, lähinnä medialogiikan ja politiikan toimintalogiikan vastakkainasettelun kautta. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on laventaa institutionaalisten logiikoiden vastakkainasetteluun keskittyneen medioitumistutkimuksen näkökulmaa esittelemällä teoreettinen malli, joka huomio niiden rinnalla myös kulttuuriset jäsennykset ja järkeilyn tyylin median ja politiikan suhdetta välittävinä tekijöinä.

Medioitumistutkimuksen teoreettisen laventamispyrkimyksen rinnalla tutkimuksen empiirinen kysymyksenasettelu on hyvinkin tarkkarajainen. Tutkimuksen kohteena on *journalistinen julkisuus*, joka on yksi, vahvasti institutionalisoitu ja laajalle yleisölle suunnattu julkisen toimin-

Teoksessa tarkastellaan kolmeen suomalaiseseen ympäristökiistaan liittyvää sanomalehtijulkisuutta politiikan medioitumisen näkökulmasta. Ympäristöpolitiikka tunnustetaan tutkimuksessa erityiseksi politiikan medioitumisen kontekstiksi, jossa median ja politiikan välisen suhteen rakentumista määrittelee omanlaisensa kulttuuristen jäsennysten, instituutio-naalisten käytäntöjen ja järkeilyn tyylin yhteen kietoutuminen.

Median ja politiikan välisen suhteen rakentumista ympäristöpolitiikassa on muuttanut ympäristönsuojelun kulttuurisen painoarvon voimakas kasvu 1970-luvulta nykypäivään. Journalismin kehukset, kerronta ja mielipiteenilmaisu mukailevat tätä kulttuurista muutosta. Toimijoiden näkökulmasta ympäristön pilaamisen oikeuttamisesta on tullut hankalampaa ja ympäristönsuojelun merkityksen kiistämisestä riskialtista. Kun kyse on työstä ja toimeentulosta, voi ympäristökiistojen käsittely paikallisissa tiedotusvälineissä kuitenkin erota valtakunnallisesta julkisuudesta.

Kansi Miika Immonen

ISBN 978-952-359-013-7

9 789523 590137

 TAMPERE
UNIVERSITY
PRESS

**LIEVESTUOREEN
SELLUTEHTAAN
KÄYNNISTÄMINEN
VUONNA 1971.**

**KUUSAMON YHTEIS-
METSÄN OMISTAMIEN
METSIEN SUOJELU
VUONNA 1994.**

**TALVIVAARAN
KAIVOKSEN
JÄTEALTAAN VUOTO
VUONNA 2012.**